

Militaire heraldiek in de tropen

De geschiedenis van de mouwemblemen 1945-1949
gedragen door KL en KNIL in het voormalige
Nederlands-Indië

Bij de Koninklijke Landmacht

De invoering van mouwemblemen ter onderscheiding van grotere en kleinere eenheden bij de Koninklijke Landmacht dateert uit de tweede wereldoorlog. Voordien was de Nederlandse militair uitsluitend kenbaar aan wapen of dienstvak waartoe hij behoorde. Hiertoe had de uniformjas biezen in de wapenkleuren en soms emblemen op de kraag, terwijl aan nummers op het hoofddeksel het genummerde regiment te herkennen was. In ieder geval; er bestonden geen kentekens die divisies, brigades, of andere samengestelde eenheden aangaven.

Bij het Britse en Canadese leger en dat der Verenigde Staten onderkende men reeds in de eerste wereldoorlog de grote morele waarde welke van de mouwemblemen uitging. In uitgaanstenuë gekleed kon de militair nu immers tonen tot welke eenheid hij behoorde, hetgeen hem dan tevens de verplichting oplegde zich als een waardig lid van die eenheid te gedragen. Dit nog afgezien van het saamhorigheidsgevoel dat door de invoering der mouwemblemen werd bevorderd. Bovendien, zo redeneerde de Britse, Canadese en Amerikaanse legerleiding, als de soldaten behoefte gevoelen hun eentonige uniform te verfraaien, geef ze op een verantwoorde wijze een kans: ze zullen de wapenrok alleen maar met meer trots dragen.

En zo was het ook. Toen in 1944 en '45 de geallieerde legers zegevierend ons land binnen trokken, toonden zij door kleurige en goed gekozen emblemen op hun uitgaanstenuë tot welke, vaak beroemde, eenheden ze behoorden. Ongetwijfeld is dit de grote stimulans geweest bij de invoering van de mouwemblemen voor de na-oorlogse Nederlandse eenheden. Enkele mouwemblemen waren reeds tijdens de tweede wereldoorlog voor de KL ingevoerd, zoals de mouwleeuw. Na de Duitse inval en capitulatie van het Nederlandse leger waren kleine groepen militairen, voornamelijk uit Brabant en Zeeland, via België en Frankrijk naar Engeland ontkomen. Aldaar werd het oude Nederlandse uniform vervangen door de Britse battle dress. Nu kwam echter de behoefte naar voren de Nederlanders te onderkennen van de vele andere in Engeland verblijvende nationaliteiten, gekleed in dezelfde battle dress. Zo werd de Nederlandse leeuw uit het rijkswapen, staande op een banderol met als opschrift het woord NEDERLAND als nationaal embleem gekozen en sindsdien door alle Nederlandse militairen op de linkermouw gedragen. Het eerste Nederlandse mouwembleem van na 1940 was geboren.

Uit die tijd dateert eveneens de mouwleeuw met onderschrift NEDERLANDSCHINDIE. Deze was bestemd voor militairen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger die men naar Engeland wilde zenden om deel te nemen aan de bevrijding van Nederland. De oorlog in Azië en de hieropvolgende capitulatie van het KNIL heeft dit verhinderd. Een tweede indelingsembleem was dat voor een op te richten Expeditionaire Macht, die na de bevrijding van Nederland zou worden gevormd teneinde deel te nemen aan de strijd tegen Japan. De Expeditionaire Macht is in deze opzet niet tot stand gekomen; later is het

mouwembleem in enigszins gewijzigde vorm toegekend aan de najaar 1946 naar Indië vertrokken 1e Divisie 7 december.

Aldus kregen indelingselementen een officiële plaats op de mouw van het uniform der Nederlandse militairen.

Maar officieus was er meer!

Najaar 1944 en in de loop van 1945 waren een aantal lichte infanteriebataljons opgericht, deels afkomstig uit de Binnenlandse Strijdkrachten, deels geformeerd uit oorlogsvrijwilligers. Deze bataljons verrichtten patrouille- en bewakingsdiensten voor de geallieerden en omdat de bataljons hun bijzonderheid of specifieke afkomst wilden tonen, verschenen bataljonselementen. De commandanten lieten dit oogluikend toe; het gebruik der mouwemblemen had het voordeel dat de soldaten nu als lid van hun bataljon herkend konden worden. Het bewerkstelligde een goede geest en een vorm van onderlinge competitie tussen de onderdelen. Bovenal, het voorbeeld der Britten en Canadezen was er niet vreemd aan. Zelfs ingrijpen van hogerhand, te weten legerorder nr. 65 van 1945, waarbij de Minister van Oorlog bepaalde dat geen andere onderscheidingstekens dienden te worden gedragen dan de in het Voorlopig Kledingvoorschrift van 1944 vastgestelde, vermocht geen einde te maken aan het dragen van eigen bataljonselementen.

Vooraf niet, toen door de onverwachte capitulatie van Japan op 15 augustus 1945 de oorlogsvrijwilligersbataljons werden aangewezen voor dienst in de tropen en er respectievelijk 24 bataljons via Engeland naar Indië vertrokken. Er zijn bataljons geweest die in Engeland hun zelf ontworpen elementen lieten vervaardigen, hoewel zij er slechts enkele weken verbleven. Op Malakka, waar zij enkele maanden werden opgehouden en zich met jungletraining onledig hielden, werden de bataljons tot brigades samengevoegd en hier verschenen de eerste brigade-elementen. In maart en april 1946 landden deze eenheden op Java, waar zij met eenheden van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger werden samengevoegd tot een strijdmacht onder eenhoofdige leiding van de Legercommandant, luitenant-generaal S. H. Spoor.

Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger

Bij het KNIL was het vóór de tweede wereldoorlog evenmin gebruikelijk mouwemblemen te dragen ter onderscheiding van de samengestelde eenheden. De bestaande uitmonstering was een systeem van bronzen schouderemblemen, ongeveer gelijk aan dat van het leger in Nederland, waarmede uitsluitend de wapens en dienstvakken werd aangegeven.

Na het einde van de tweede wereldoorlog in Azië op 15 augustus 1945, keerden na enige tijd de KNIL-militairen uit de Japanse krijgsgevangenkampen terug. Omdat zij gekleed werden in het geallieerde tropenuniform ontstond ook hier de behoefte aan een embleem of kenteken, dat de Nederlandse nationaliteit zou aangeven. De in Engeland vervaardigde mouwleeuwen met het onderschrift NEDERLANDSCH-INDIE waren in Azië niet voorhanden. Er zijn toen, o.a. te Singapore, rood-wit-blauwe mouwemblemen vervaardigd en gedragen. De uit Australië terugkerende KNIL-militairen droegen schoudernaambandjes met opschrift NETHERLANDS-INDIES na terugkeer in Indië ook uitgevoerd met Nederlandse tekst.

Toen bovendien uit dit personeel nieuwe eenheden werden geformeerd en tezamen met de van Malakka komende KL-troepen brigades en divisies werden geformeerd, deed zich vrijwel hetzelfde voor als in Nederland in 1944-45; vele eenheden ontwierpen en droegen spoedig een eigen specifiek mouwembleem. Ook hier werd men gestimuleerd door de veelkleurige elementen op de uniformen der Britse en Brits-Indische troepen, die vanaf september 1945 op Java waren geland om de Japanners te ontwapenen.

Maar er was hier nog een andere reden. Gelijk met de militairen was personeel van regeringsdiensten en binnenlands bestuur, zoals de NICA, e. a. in Indië gearriveerd, waaraan - hoewel in uniform gekleed - al het militaire vreemd was. De militairen wensten zich van de gemilitariseerde burgers te onderscheiden en door eigen onderdeelseemblemen van dezen onderkend te worden.

Zo ontstond voorjaar 1946 een gezamenlijke KL/KNIL-troepenmacht in Indië, waarvan de hiertoe behorende eenheden:

- soms een officieel toegestaan mouwembleem voerden,
- of in vele gevallen een naar eigen smaak ontworpen mouwembleem droegen,
- of nog niet aan het ontwerpen van een eigen mouwembleem waren toegekomen, voorwaar een zeer onbevredigende toestand ten aanzien van de eis van uniformiteit welke in militaire kringen geldt.

Officiële invoering

Het duurde dan ook niet lang of de Legercommandant greep in. Het kenmerkt generaal Spoor dat hij geen oplossing zocht in het verbieden van de mouwemblemen, doch een open oog en oor toonde voor de wensen van zijn troepen. Hij onderkende de grote morele waarde die van de mouwemblemen uit ging en begreep dat officiële invoering hiervan slechts het moreel zou verhogen en de prestaties ten goede zou komen.

Ter regulering van een en ander verscheen 18 april 1946 het rondschrijven van de Legercommandant nr. 1120 GS I-a, waarin hij bepaalde dat voor verschillende gewesten, hoofdkwartieren en hieronder resonerende eenheden, korpsonderscheidingstekens in de vorm van mouwemblemen zouden worden vastgesteld. Hij moedigde de troepen aan hun embleem te ontwerpen (voor zover dit nog niet was gebeurd) om dit dan vervolgens aan zijn kabinet ter goedkeuring voor te leggen, waarbij echter werd bepaald, dat deze ontwerpen aan enige voorwaarden dienden te voldoen. In het heraldisch teken moesten in de eerste plaats de bijzondere militaire gevoelens van het korps of onderdeel als geheel op symbolische wijze haar uitdrukking vinden, deze symboliek kon worden ontleend aan een dier, een wapen, enz. Een buitenstaander moest het symbool kunnen begrijpen en dus diende het teken eenvoudig en niet te groot zijn. Tenslotte moest aan het geheel een artistieke waarde kunnen worden toegekend.

Na inzending van een of meer ontwerpen vond toekenning plaats, soms in gewijzigde vorm, door het Algemeen Hoofdkwartier te Batavia (Djakarta). Het goedgekeurde mouwembleem werd dan met een beschikking van de Legercommandant ingevoerd en aan de ontwerper van het gekozen embleem werd een geldprijs van vijftig gulden toegekend.

Op deze wijze zijn in de loop van 1946 de vele mouwschildjes ontstaan, aanvankelijk voor KNIL- en OVW-bataljons, de buitengewesten en legerstaven. Deze periode kan worden afgesloten door de invoering van het Bijzonder Onderscheidingsteken Nederlands-Indië voor de oorlogsvrijwilligers, toegekend door de toenmalige Minister van Oorlog Fiévez. In feite was dit een onderscheiding die heden ten dage nog gedragen mag worden. Hetzelfde gold voor het 'Voortrekkerembleem', een onderscheidingsteken voor alle KNIL-militairen die rechtstreeks uit Japanse krijgsgevangenschap, van 15 augustus 1945 tot 15 augustus 1946 in werkelijke dienst zijn geweest, ingesteld door de Legercommandant.

Uitzending dienstplichtigen

In de loop van 1946 bleek dat de politieke ontwikkeling in Indië de uitzending van dienstplichtigen noodzakelijk maakte. Uit de eerste na-oorlogse lichting, opgekomen in het voorjaar van 1946, werd de 1e Divisie - 7 december geformeerd. Op verzoek van de

divisiecommandant kende de Minister van Oorlog aan deze divisie als mouwembleem toe het in 1944 ontworpen distinctief voor de Expeditionaire Macht.

Daar de divisie in Indië vrijwel organiek gehandhaafd bleef, vond de divisiecommandant, generaal-majoor Durst Britt, het onjuist dat de kleinere eenheden der divisie buiten het EM-embleem nog andere mouwemblemen zouden dragen. Alle verzoeken hieromtrent, zoals dat van de 1e Infanteriebrigadegroep, werden dan ook door hem ongunstig geadviseerd en als gevolg hiervan afgewezen. De hierna volgende 2e Divisie, samengesteld uit personeel van de lichte 1946 en dienstplichtigen van de lichte 1947 in de zgn 3e Divisie (niet als zodanig geformeerd) werd na aankomst ontbonden en de vrijgekomen kleinere eenheden ingedeeld bij reeds bestaande divisies en brigades. Hierdoor verloren de door de Minister van Oorlog vastgestelde onderscheidingstekens voor 2e en 3e Divisie in feite hun bestaansrecht. Daarom hebben vele bataljons, afdelingen en eskadrons van 2e en 3e Div hun eigen onderdeelemblemen ontworpen en gedragen. De vervolgens uitgezonden lichte 1948 en 1949, respectievelijk ondergebracht in 41, 42 en 43 Zelfstandige Infanteriebrigade, bleven na aankomst in de tropen grotendeels in brigadeverband gehandhaafd. Mede omdat deze brigades in Indië een andere aanduiding kregen (F-, G- en H-Brigade) werden nieuwe brigadeemblemen ingevoerd. Ook vele tot deze brigades behorende kleinere eenheden gingen tot invoering van eigen mouwemblemen over.

Niet alle mouwemblemen echter zijn via de hier omschreven officiële weg ingevoerd. Door de enorme dislocatie waren de kleinere eenheden vaak niet op de hoogte van de richtlijnen en werden mouwemblemen rechtstreeks ter plaatse aangemaakt. Vooral door de in 1949 aangekomen KL-onderdelen werd van de officiële handelwijze afgeweken en de commandanten hebben zonder autorisatie van hogerhand emblemen voor hun eenheden ingesteld. Waar dit plaats vond was het, omdat de nieuw aangekomen onderdelen op korte termijn om een mouwembleem verzochten, terwijl de overbelaste staven rond die tijd de aanvragen niet meer in behandeling konden nemen. In het algemeen moet echter worden vastgesteld, dat de invoering van de mouwemblemen voor de troepen in het Nederlands-Indië van 1946 een door de hoogste legerautoriteiten vastgestelde en toegestane ontwikkeling was.

Uitvoering

Aanvankelijk was de uitvoering der mouwemblemen van stof. Door aanmaak bij plaatselijke borduurinrichtingen zijn van deze soort vele variaties ontstaan, zoals geborduurd, geweven, gedrukt of gesjablonerd, aangemaakt op linnen of katoen van de toen beschikbare tropenstof, op vilt, zelfs op leer. De manier waarop de KL-troepen de emblemen droegen, nl. rechtstreeks op de mouw genaaid, voldeed in de troepen in het geheel niet. Door het dagelijks wassen der kleding versleten de stoffen emblemen zeer snel.

Hierom werd al spoedig het KNIL-systeem overgenomen, waarbij het stoffen embleem op een ondergrond van stevig karton werd bevestigd, waarna het met drukkers of sluitspelden op de uniformmouw werd aangebracht en vóór het wassen wederom verwijderd.

Toen echter tengevolge van de officiële invoering de mouwemblemen van rijkswege werden verstrekt, zocht men naar een andere oplossing. Deze werd gevonden in de vorm waarin reeds voor de oorlog de schildjes voor de hulpkorpsen van het KNIL werden aangemaakt. De gewenste vorm en afbeelding werd in een metalen plaatje geponst, waarna de vlakken met verf werden ingekleurd. Door stevig bevestigde sluitspelden op de achterzijde kon dit metalen embleem eenvoudig op het uniform worden bevestigd en afgenomen. Hoewel bij geborduurde emblemen de duidelijkheid nog wel eens te wensen overliet, was dit bij de metalen mouschildjes veel minder het geval en allengs verschenen de fraaiste emblemen met goed gekozen en karakteristieke symbolen, alles in fraaie kleuren. Op deze manier was het voor

buitenstaanders inderdaad mogelijk het symbool te begrijpen en vele onderdelen kregen bij leger en bevolking een bijnaam, afgeleid van hun mouwembleem. Slechts één nadeel deed zich bij de nieuwe uitvoering voor: bij ruwe behandeling kon de lakverf op het embleem beschadigd worden. Desalnietemin waren de metalen mouwschildjes een verbetering en al spoedig vonden zij grote waardering en aftrek bij de troep.

Behalve de standaarduitvoering door de dienst verstrekt, verschenen ook kleinere uitvoeringen, eveneens van metaal, op een kwart van de ware grootte. Dit was een commerciële uitvoering, niet door de dienst verstrekt en, gekocht door de militairen, veelal op de veldmuts of tropenpet gedragen. Evenzo zijn draagspeldjes vervaardigd van nog kleinere afmetingen, bedoeld om als herinneringsspeld te dragen. Zij waren een minutieuze verkleining van het dienstmodel en op dezelfde wijze ingekleurd.

Foto nr 1 laat de diverse uitvoeringen der Indië-emblemen zien.

Draagwijze

Tegelijk met de officiële invoering verschenen orders met betrekking tot de draagwijze. Dit was noodzakelijk omdat men het tot dusver hiermee niet al te nauw had genomen. Er waren bijvoorbeeld eenheden die hetzelfde embleem zowel op de linker- als de rechtermouw droegen, welke gewoonte van de Britse troepen was overgenomen. Betrof het hier de afbeelding van een dier in zij-aanzicht, dan diende het op elke mouw naar voren te wijzen, waardoor mouwemblemen in paren ontstonden, zoals bijv. de oorspronkelijke emblemen van de Gadjah Merah-(rode olifantenbataljons (zie foto nr 1 afb 1 en 2).

De plaats waar de mouwemblemen dienden te worden gedragen was over het algemeen de rechtermouw, 10 cm onder de schoudernaad als men gerechtigd was het mouwembleem voor oorlogsvrijwilliger of KNIL-voortrekker te dragen, 5 cm onder de schoudernaad indien dat niet het geval was.

Vanaf 1949 was voorgeschreven dat het mouwembleem moest worden gedragen van de laagste (d.i. de kleinste) eenheid waarbij de militair was ingedeeld. Was dit een bataljon of afdeling dan wel een zelfstandige compagnie of eskadron, dan droeg men dus niet het brigade-embleem.

Foto nr 2 laat het bataljonsembleem van 1-15 R.I. zien, gedragen door de bataljonscommandant, de res. luitenant-kolonel Mr. J. F. Scheers. In feite was de overste ook gerechtigd het OVW-embleem boven het bataljonsembleem te dragen. Waarschijnlijk werd dit bij het zgn. 'Blijvertjes bataljon' niet altijd gedaan, omdat het monogram OVW in het heft van de vliegende dolk was opgenomen.

Was geen bataljons-embleem vastgesteld, dan droeg men het brigade-embleem en bij ontbreken van een brigade-embleem (zoals bij de C-divisie 7 december) uitsluitend het divisie-embleem. Bij de A- en B-divisie hadden alle daartoe behorende brigades een eigen mouwembleem. De divisie-emblemen werden daarom uitsluitend door het personeel van de divisiestafkwartieren gedragen. Om deze reden zijn de emblemen van de staf A- en staf B-divisie vrij zeldzaam. Eenheden der territoriale- en buitengewesten droegen vervolgens uitsluitend de voor deze gewesten vastgestelde emblemen, evenals het personeel der legerhoofdkwartieren en de hieronder vallende diensten.

Aanvankelijk (1946-47) mochten kleinere eenheden in de T t/m Z-brigade, die reeds een bataljons/afdelings dan wel zelfstandige compagnies/eskadronsembleem voerden, tevens het brigade-embleem op de LINKERMouw dragen. Aan deze draagwijze werd bij richtlijn van de Kwartiermeester Generaal in Indonesië van 18 augustus 1949 een eind gemaakt, temeer

omdat de legerleiding uit Nederland er op aandrong, dat de KL-eenheden het mouwembleem der Koninklijke Landmacht (metalen mouwleeuw met JE MAINTIENDRAI in de banderol) op de linkermouw dienden te dragen.

Tevens werd in deze richtlijn nog eens nadrukkelijk eraan herinnerd, dat men uitsluitend het mouwembleem mocht dragen van de eenheid waarbij de militair daadwerkelijk was ingedeeld. Reden hiervoor was dat militairen na overplaatsing het mouwembleem van de oude eenheid bleven dragen. Vooral bij de oorlogsvrijwilligers van de laatste bataljons, die nog enige tijd in Indië moesten blijven (zgn residu's of meer bekend als `blijvertjes') en KNIL-personeel dat van europees verlof terugkeerde kwam voor, dat zij het embleem van hun oude, doch vaak niet meer bestaande eenheid droegen.

Bij het Amerikaanse leger is in deze situatie voorzien. Het mouwembleem van de eenheid waarbij men daadwerkelijk dient wordt op de linkermouw gedragen. Wordt de militair overgeplaatst dan mag het mouwembleem van de vorige eenheid, indien daarbij oorlogsdienst verricht is, blijvend op de rechtermouw worden gedragen.

De in 1946 ontstane ontwikkeling der gekozen onderdeelsementen bleek in 1948-49 niet meer te stuiten, ook niet toen de legerleiding vanuit Nederland benadrukte dat KL-eenheden uitsluitend de door de Minister van Oorlog vastgestelde onderscheidingstekens mochten dragen. De invoering van een in Nederland aangemaakt metalen mouwembleem voor de onderdelen van de lichte 1947 met de afbeelding van een drietand (welk embleem overigens nog niet gereed was toen de onderdelen scheep gingen) kon daar geen verandering in brengen. Evenmin een in Nederland aangemaakt metalen mouwembleem voor 41 Zelfstandige Infanteriebrigade met klaverblad en bajonet.

De troep bleek meer te zien in door hemzelf ontworpen mouwschilden en zo zagen ook in 1948 en 1949 nog diverse onderdeelsementen in wat nu Indonesië heette, het levenslicht. Waarschijnlijk is daar vanuit Nederland toch wel rekening mee gehouden, want van het aldaar ontworpen metalen mouwembleem van 42 Zelfstandige Infanteriebrigade werden slechts enkele prototypes vervaardigd en vond geen verstreking aan de troep plaats.

In totaal zijn in de periode 1946 tot 1950 door de gezamenlijke KNIL en KL-eenheden ruim 200 verschillende mouwsementen gekozen, aangemaakt en gedragen, waarbij dan de variaties per embleem niet worden meegeteld. Vele van deze sementen zijn in het Legermuseum aanwezig en de foto's nr 3 en 4 geven hiervan een overzicht.

Veelvuldige toepassing

Daarnaast bleven de gekozen onderdeelsementen niet uitsluitend tot het dragen op de mouw beperkt, doch vond men vele andere toepassingsmogelijkheden. Vaak werd het ook als voertuigembleem gebruikt en als zodanig op bumpers, spatborden, deuren en koepels van de pantserwagens geschilderd. Foto nr 5 laat zien dat behalve het zgn tactische nummer ook het onderdeelsement van het 1 bataljon 3 R.I. op de radiowagens was aangebracht. In dit verband gebeurde ook het tegenovergestelde: nl dat mouwsementen ontstonden uit voertuigsementen met tactische nummering, zoals bij transportcompagnieën van de A.A.T. is gebeurd.

Genie-onderdelen, die terecht trots konden zijn op hun respectabele bouwwerken, plaatsten vaak een bord met de afbeelding van hun compagniessement bij de door hen gebouwde brug, zoals op foto nr 6 bij een Bailey-brug van 41 Genieveldcompagnie op noord-Sumatra. De gewoonte om stafkwartieren met borden duidelijk aan te geven was natuurlijk niet nieuw. Opvallend is echter het bord dat bij het stafkwartier van de V-brigade te Bandoeng was

geplaatst zoals te zien op foto nr 7. Behalve het brigade-embleem vertoont het bord de tot de brigade behorende infanteriebataljons aan de hand van de door deze bataljons gedragen mouwemblemen, resp v.l.n.r. 1 bat 3 R.I. 5 bat inf KNIL, 4 bat inf KNIL, 1 bat 5 R.I. en 1 bat 9 R.L, welk laatste bataljon echter nimmer aan dit schildje kenbaar is geweest doch aan een schoudernaambandje met opschrift 'Friesland'.

Ook de garnizoenscantines leenden zich uitstekend voor de praktische toepassing van deze jongste vorm van heraldiek. Foto nr 8 toont de beschildering op de muur van de grote zaal van de garnizoenscantine der T-brigade in Djokjakarta, waarop de emblemen van de onderdelen die in 1949 tot de T-brigade behoorden zijn weergegeven.

Het kwam voor dat de burgerij van een bepaalde stad of streek uit erkentelijkheid voor een eenheid een gedenkzuil oprichtte. In Buitenzorg is hiervoor gebruik gemaakt van de reeds bestaande obelisk die zich nabij het paleis van de gouverneur-generaal bevond. Op de verjaardag van HKH Prinses Juliana in het jaar 1947 werd door de burgerij van Buitenzorg een aan deze obelisk bevestigde gedenkplaat onthuld, voorstellende het embleem van de 1 Divisie (in Indië 'C'-divisie) 7 december, waaronder in gouden letters 1 DIVISIE 7 DECEMBER 1 INFANTERIE BRIGADE GROEP, e.e.a. zoals afgebeeld op foto 9 (het schild dat indertijd bevestigd was op deze obelisk, bevindt zich thans in het Legermuseum).

Niet onvermeld mag blijven de toepassing van de onderdeelseemblemen op felicitatiekaarten en oorkondes. Foto nr 10 toont de kerstkaart 1950 van 43 compagnie Aan- en Afvoertroepen, een der laatste uit Indonesië teruggekeerde eenheden, die zich daardoor de 'laatste der Mohikanen' noemde en dit in een onderdeelseembleem uitbeeldde. Foto nr 11 laat de oorkonde zien, uitgegeven bij het eenjarig bestaan van de W-brigade. Ook hier zijn alle, tot de brigade behorende onderdelen aan de hand van hun emblemen afgebeeld, waarbij de ontwerper van de oorkonde en passant emblemen vastgestelde die nimmer hebben bestaan, doch waarmee hij de kleinere brigade-eenheden wilde aangeven.

Koninklijke erkenning

Het is door dit alles geweest dat de onderdeelseemblemen onvergetelijk verbonden zijn aan de krijgsverrichtingen van de Nederlandse troepen in voormalig Nederlands-Indië in de jaren 1945-1949. Krijgsverrichtingen welke bij KB van 16 dec 1977 Koninklijke erkenning mochten vinden in de toekenning van opschriften op de vaandels en standaarden van regimenten van de Koninklijke Landmacht. Opschriften die herinneren aan het brengen van orde en vrede in wat aanvankelijk een rijksdeel was en in 1949 resulteerde in de soevereine staat Indonesië.